

Висвітлено основні віхи життєвого і творчого шляху відомого ученого-макаренкознавця Гьотца Хілліга, іноземного члена НАПН України, керівника лабораторії Марбурзького університету "Макаренко-реферат", віце-президента Міжнародної Макаренківської асоціації, члена редакційної колегії та активного автора журналу "Постметодика".

Освещены основные вехи жизненного и творческого пути известного ученого-макаренковедда Гётца Хиллига, иностранного члена НАПН Украины, руководителя лаборатории Марбургского университета "Макаренко-реферат", вице-президента Международной Макаренковской ассоциации, члена редакционной коллегии и активного автора журнала "Постметодика".

Paper highlights the major milestones of life and work of well-known theorist of Makarenko, Gotz Hillig. He is foreign member of NAPS of Ukraine, Head of Laboratory of the University of Marburg "Makarenko-abstract," the vice-president of the Makarenko International Association, a member of the editorial board and an active author of the journal "Postmethods."

УДК 37.092.430

ВИДАТНИЙ МАРБУРЗЬКИЙ МАКАРЕНКОЗНАВЕЦЬ: НАРИС ПРО ГЬОТЦА ХІЛЛІГА

Т. О. Бондар

Унікальність Гьотца Хілліга ... полягає в тому, що він є першопрохідником у створенні справжньої наукової біографії А. С. Макаренка й адекватного дослідження спадщини видатного педагога.
І. Зязюн, В. Моргун¹

Німецьке містечко Марбург мальовничо розкинулось на берегах річки Лан в землі Гессен (Hessen). Саме в Марбурзі знаходиться один із найстаріших університетів Європи – Марбурзький університет імені ландграфа Пилипа (Philipps-Universität Marburg), який на весь світ відомий завдяки своїм гуманітарним кафедрам. Тут працювали і вчилися видатні філософи Х. фон Вольф, М. Гайдегер, Ф. А. Ланге, К. Левіт, Н. Гартман, Е. Кассіер, засновники Марбурзької школи П. Наторп та Г. Коген, відомі богослови Р. Отто та Р. Бультман. Студентами університету свого часу бу-

Гьотц Хілліг, Dr. phil. habil., приват-доцент історії педагогіки Марбурзького університету, керівник лабораторії "Макаренко реферат", віце-президент Міжнародної Макаренківської асоціації, іноземний член НАПН України (Київ) та Російської академії освіти (Москва), член редакційної колегії журналу "Постметодика"

ли М. В. Ломоносов, Б. Пастернак, брати Грімм, Т. Г. Гадáмер, Х. Ортега-і-Гассет.

Саме на базі Марбурзького університету у 1968 році була заснована унікальна за своєю природою наукова лабораторія "Макаренко-реферат", яка за 43 роки своєї діяльності стала всесвітньо визнаним науково-дослідним центром вивчення життя і творчості відомого українського педагога Антона Семеновича Макаренка.

Співзасновником лабораторії, а також незмінним її керівником за весь цей час є приват-доцент історії педагогіки, доктор габілітований (Dr. phil. habil.), екс-президент і віце-президент Міжнародної Макаренківської асоціації (ММА) Гьотц Хілліг. Майже 50 років пан Гьотц займається вивченням спадщини А. С. Макаренка, самотужки опанував російську мову, вільне володіння якою дало можливість науковцю не лише працювати в архівах колишнього Радянського Союзу, але й активно і досить успішно публікувати свої дослідження в українських і російських наукових журналах, стати іноземним членом АПН України (м. Київ) та Російської Академії освіти (м. Москва).

Народився Гьотц Хілліг (Gotz Hillig) 15 лютого 1938 року в м. Хемніці (Chemnitz) у Німеччині. І хоча його дитинство припало на війну, а юність – на важкі повоєнні роки, пан Гьотц отримав чудову освіту: у 1959 році вступив до Франкфуртського університету, де впродовж

¹ Зязюн І., Моргун В. Слово про лідера міжнародного макаренкознавства Гьотца Хілліга (до 40-річчя творчого шляху) // І.Зязюн., В.Моргун // Постметодика. – 2003. – № 2(48). – С.2.

шести років вивчав германістику, географію і педагогіку. Після закінчення навчання з 1965 по 2003 роки він працював науковим співробітником кафедри педагогіки та дослідницького центру порівняльної педагогіки Марбурзького університету. У 1968 році заснував (спільно із Зигфрідом Вайцем) та очолив наукову лабораторію "Макаренко-реферат".

Зацікавлення особистістю А. С. Макаренка виникло у дослідника не випадково і було зумовлене як захопленням талантом відомого педагога, так і визнанням актуальності його досвіду для сучасного виховання. Адже, як зауважив Гьотц Хілліг в інтерв'ю виданню "Дзеркало тижня", всі моделі обцинного виховання (і досить успішна система Макаренка зокрема) і досі є справжньою екзотикою для його студентів, які вивчають педагогіку, не залежно від того, чи вони родом із Західної Німеччини, східних земель колишньої НДР, Китаю, Італії чи пострадянських країн. "Подібні спроби обцинного виховання, – зазначив дослідник, – викликають у нинішньої молоді великий інтерес, мабуть, ще й тому, що вони докорінно відрізняються від добре знайомої їм практики індивідуального виховання і взагалі від життя дітей в сім'ї" [1].

У 1963 році вийшла у світ перша публікація Г. Хілліга "Література про А. С. Макаренка, видана німецькою мовою до 1962 р." (спільно з І. Раух): Hillig G., Rauch I. A. S. Makarenko. Das deutschsprachige Schrifttum bis 1962. – Berlin, 1963, 102 S. (Bibliographische Mitteilungen des Osteuropa-Instituts an der Freien Universität Berlin) [3, с.2]. Із 1971 року дос-

лідник активно працює в державних архівах і бібліотеках Москви, у 1975 році стає головним редактором серії "Opuscula Makarenkiana" (Марбург, 25 томів), а з 1976 року - членом редколегії двомовного "марбурзького видання" збірника творів Антона Макаренка (Равенсбург/Штутгарт).

У 1985 році у серії "Opuscula Makarenkiana" виходить унікальний матеріал – "Мій брат Антон Семенович. Спогади, листи" (Марбург, 201 с.) [9]. Автором публікації, яка своєю появою значною мірою завдячує праці й активній пошуковій роботі пана Гьотца, став майже невідомий на той час молодший брат педагога Віталій Макаренко, котрого німецькому досліднику вдалося відшукати у Франції.

За радянських часів молодший Макаренко майже не згадувався офіційними біографами та дослідниками спадщини Антона Семеновича, оскільки під час громадянської війни він був офіцером Білої армії, а у 1920 році взагалі емігрував із України. Історія пошуків Віталія Макаренка надзвичайно цікава і пов'язана з ім'ям відомого чеського науковця-макаренкознавця Лібора Пехи², який першим із зарубіжних дослідників (із країн, які не входили до соцтабору) мав можливість працювати в радянських архівах і особисто спілкуватися із вихованцями А. С. Макаренка. Саме під час однієї з таких зустрічей вчений дізнався таємницю, про яку вперто мовчало офіційне радянське макаренкознавство – про існування у педагога брата-білогвардійця, який емігрував за кордон. Довгий час Л. Пеха мріяв розшукати цього брата, але після невдачі "Празької весни" зрозумів неможливість здійснення свого бажання. Тоді він від-

Марбурзький університет імені ландграфа Пиліпа (Німеччина)

На знімку: Лібор Пеха (другий зліва з колегами та з вихованцями А. С. Макаренка на конференції в Полтаві, травень 1988 р. (фото Ю.Токарева)

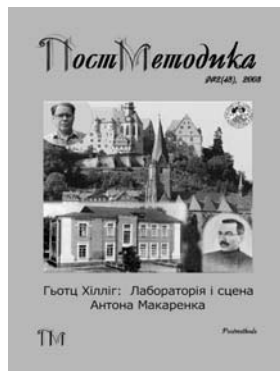
² Лібор Пеха (1926-2002 рр.) – доктор педагогіки Оломоуцького університету (Чехія), один із засновників Міжнародної Макаренківської Асоціації (1991 р., Полтава), член правління ММА. Починаючи із 70-х років майже щорічно відвідував Харків, Полтаву, Київ. Часто виступав перед викладачами й студентами Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Діяльність Л.Пехи відтворена у Державному музеї А. С. Макаренка у с. Ковалівка та кімнаті-музеї А. С. Макаренка в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка [24].

крив свою таємницю пану Гьотцу, з яким познайомився у 1966 році на одному з симпозіумів, присвячених А. С. Макаренку. Відтоді вчених пов'язували не лише наукові, але й дружні стосунки. Деталі цієї зустрічі та складнощі своїх наступних пошуків марбурзький дослідник описує у статті "Нас познайомив Макаренко" [24]. Зустрівшись із Віталієм Макаренком, Гьотц Хілліг умовив його написати свої спогади про брата (див.: [6]), оскільки, на думку вченого, вони мали стати тим незамінним свідченням із найближчого сімейного оточення А. С. Макаренка, якого раніше так не вистачало дослідникам, і яке відкрило б чимало невідомих і несподіваних сторінок із життя педагога та його близьких. Майже тринадцять років тривало спілкування і переписка між В. С. Макаренком і Гьотцом Хіллігом. Учений ставив додаткові питання, ознайомлював брата педагога з новими архівними матеріалами. Було проведено велику і кропітку роботу, в результаті якої всі додаткові матеріали, що були отримані в ході цього незвичайного дослідницького діалогу, знайшли своє місце в упорядкованій Г. Хіллігом книзі спогадів, що вийшла у Марбурзі 1973 року німецькою мовою, і лише у 1985 – російською. Віталій Макаренко виходу книги російською, на жаль, не застав – він помер у 1983 році, останні роки провівши у будинку для людей похилого віку у місті Йер, неподалік Тулона (південь Франції).

90-ті роки ХХ століття знаменували собою новий етап у дослідницькій роботі Гьотца Хілліга, адже внаслідок розпаду Радянського Союзу було відкрито доступ до всіх державних архівів, а в 1993 році розсекречено сімейний архів письменника. У цей час розпочалася активна співпраця лабораторії "Макаренко-реферат" із російськими та українськими макаренкознавцями. У 1991 році у Полтаві було створено Міжнародну Макаренківську асоціацію, віце-президентом якої обрано Гьотца Хілліга.

Гьотц Хілліг. Фото з ювілейного випуску "ПМ", присвяченого 40-річчю творчої діяльності дослідника (Постметодика. – 2003. – № 2(48). – С.2)

Опрацювавши усі доступні на той час архівні матеріали про А. С. Макаренка в Україні та Росії, Г. Хілліг відкрив низку унікальних документів, що дозволили повному уявити життя, оточення, духовний світ і творчість українського педагога. Багаторічна робота в архівах Москви, Києва, Харкова, Полтави та інших міст, ретельне вивчення періодики 20-30-х років та спілкування з дослідниками колишнього Радянського Союзу, дозволило німецькому вченому настільки глибоко увійти в реалії життя радянської України тих часів, що, за словами І. О. Гетьманець, він зміг "як ніхто раніше відтворити діяльність Макаренка в живому контексті української дійсності" [2, с. 125-126].

Так, саме Г. Хіллігом вперше було зібрано статті сучасників про педагогічну діяльність А. С. Макаренка в колонії імені Горького і комуні імені Дзержинського, що вийшли друком в Україні в 1920-30-х роках. У виданій ним книзі "Ukrainica" дослідник розмістив ксерокопії газетних статей, тематичних збірників, журналів Полтави, Харкова, Києва та інших міст, деякі з яких на сьогодні вже втрачено [див.: 2, с.126].

Із 1994 року Г. Хілліг очолює редакційну колегію серії "Невідомий Макаренко" (Москва, Росія). У 1994-1995 рр. у цій серії виходить два томи під доволі нетривіальною назвою "Ти навчила мене плакати...", в яких розміщено надзвичайно зворушливу і цікаву переписку А. С. Макаренка з дружиною Галиною Салько [11].

Великий науковий інтерес становлять біографічні дослідження, проведені Г. Хіллігом щодо друзів і ворогів відомого педагога. Так, у 1997 році виходить його праця "Прометей Макаренко і "головбоги" педолімпіу: Соколянський, Залужний, Попов" [26], в якій дослідник розглядає життєві долі трьох найбільш впливових педагогів-сучасників, з якими Макаренко відкрито чи приховано полемізував у своїй "Педагогічній поемі" [2, с.126].

Не менш цікавим є дослідження Г. Хілліга щодо реальних біографій прототипів персонажів самої "Педагогічної поеми". Опрацювавши особисті справи МВС, сімейні архіви та періодику, дослідник знайшов та вніс до своєї німецькомовної книги "Потьмянілі обличчя, забуті люди..." [див.: 29] сорок сім знайдених фотографій. При цьому, як справедливо зазначає українська дослідниця І. О. Гетьманець, "можна лише дивуватись працьовитості й цілеспрямованості іноземного дослідника, що розшукав сліди давно померлих людей, простежив їх-

ній життєвий шлях аж до самої смерті” [2, с.126].

У 1999 році у науково-практичному журналі "Постметодика", який видається Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, вийшла друком стаття Гьотца Хілліга під інтригуючою назвою: "Дванадцять миттєвостей долі. Маловідомі сторінки життя і діяльності А. С. Макаренка" [17].

Саме з цієї публікації розпочинається історія не тільки плідної співпраці, але й багаторічної дружби між марбурзьким дослідником і редакцією полтавського видання на чолі з головним редактором – доктором філософських наук, проректором з наукової роботи ПОІППО Сергієм Клепком.

За дванадцять років у "Постметодиці" було надруковано 17 праць [див.: 7; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 27; 28] Г. Хілліга³, із 2001 року він – член редакційної колегії журналу і бажаний гість інституту.

15 листопада 2003 року саме в Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського на зустрічі з нагоди 40-річчя своєї творчої діяльності Гьотц Хілліг представив ювілейну (25-ту) книгу "Полтавська трудова колонія імені М. Горького", що вийшла у Марбурзі у серії "Opuscula Makarenkiana". У презентований 25-й том марбурзької серії пан Хілліг включив 148 документів і 5 газетних матеріалів із фондів українських архівів, практично невідомих пострадянському макаренкознавству. "Яскрава публіцистика, неухильне дотримання стандартів представлення архівних документів та опатність" – ці характеристики нового видання, як і

величезна працелюбність його автора, були відзначені майже всіма присутніми на презентації, серед яких було багато колег і друзів ювіляра, що приїхали привітати його з різних міст України. Детальна розповідь про цю зустріч – на сторінках журналу "Постметодика" у редакційному матеріалі [5].

В цілому за майже п'ятдесятирічну науково-дослідницьку діяльність Г. Хілліг опублікував понад 250 праць, присвячених дослідженню життя і творчого спадку А. С. Макаренка. Яскравий публіцистичний дар і глибока аргументованість праць зробили його бажаним гостем на сторінках освітянських газет і журналів. "Комунікабельний, скромний у побуті, неординарна особистість" – так характеризують науковця відомий український дослідник, віце-президент Міжнародної Макаренківської асоціації, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України Іван Зязюн та кандидат психологічних наук, професор, член правління ММА Володимир Моргун у "Слові про лідера міжнародного макаренкознавства Г. Хілліга (до 40-річчя творчого шляху)" – матеріалі, що став першою українською публікацією про німецького вченого, яка містить дані біографічного характеру [3]. За свідченням авторів матеріалу, пан Гьотц має чудову дружину, фразу Ульріку, спеціаліста в галузі медичної генетики, трьох дорослих синів, які, хоч не обрали шлях свого батька, але є висококласними німецькими спеціалістами у своїх галузях [3, с.3]. "І якби в Україні, – зазначають названі вище дослідники, – так дбали про трудову, особистісну і колективістську педагогіку А. С. Макаренка, як її знає і як про неї дбає видатний німецький педагог і історик Гьотц Хілліг, то кількість дітей і підлітків з девіантною поведінкою і, відповідно, притулків і колоній у нашій державі значно скоротилося б, а кількість шкіл-господарств, у яких не тільки навчають, а й виховують молодь і готують її до життя, – зросла" [3, с.3]. Із такою думкою не можна не погодитися, як і з високою оцінкою, даною пану Гьотцу нашими земляками. Бо і справді працьовитість і дослідницький талант нашого марбурзького колеги викликають лише щире повагу і захоплення, а зроблене ним, безперечно, вже сьогодні стало цінним надбанням світового макаренкознавства.

ЛІТЕРАТУРА

А) Публікації про Гьотца Хілліга:

1. Абарінов А. Патриарх общественного воспитания. /А. Абарінов // Зеркало недели.

Г. Хілліг презентує свою нову книгу (15.11.2003 р.). Зліва направо: д.іст.н., проф. Інституту історії НАН України В. І. Марочко; д.пед.н., проф. А. М. Бойко; Г. Хілліг; к.пед.н., доц. ректор ПОІППО П. І. Матвієнко; к.філос.н., доц., проректор ПОІППО С. Ф. Клепко

³ Це дозволило полтавському досліднику В. Ф. Моргуну говорити навіть про "Макаренкіану "Постметодику"" [див.: 4].

– 2008. – №10 (15 марта). – Режим доступа: – <http://zn.ua/articles/53099>.

2. Гетманец И. А. Украина в художественном творчестве А. С. Макаренко / И. А. Гетманец // Истоки педагогического мастерства: сборник научных трудов ПГПУ имени В. Г. Короленко. Серия "Педагогические науки". – Полтава, 2008. – Вып. 4. – С. 124–128.

3. Зязюн І., Моргун В. Слово про лідера міжнародного макаренкознавства Гьотца Хілліга (до 40-річчя творчого шляху) / І. Зязюн, В. Моргун // Постметодика. – 2003. – № 2(48). – С. 2–3.

4. Моргун В. Ф. Макаренкіана "Постметодики": 1993-2008 / В. Ф. Моргун // Постметодика. – 2008. – № 1(78). – С. 46–47.

5. "Полтавська трудова колонія ім. Горького" від патріарха макаренкознавства з Німеччини // Постметодика. – 2003. – №4(50). – С.47.

6. Татарінова Л. Невідомий брат відомого педагога / Л. Татарінова. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/magazines/17/3/1397>.

Б) Публікації Гьотца Хілліга:

7. Абаринов А., Хиллиг Г. Вредный рецензент А. Макаренко / А. Абаринов, Г. Хиллиг // Постметодика. – 2004. – № 2–3. – С. 113–119.

8. Абаринов А., Хиллиг Г. Испытание властью. Киевский период жизни Макаренко (1935–1937 гг.) / А. Абаринов, Г. Хиллиг. – Марбург, 2000. – 200 с. (Opuscula Makarenkiana, Nr.22).

9. Макаренко В. С. Мой брат Антон Семенович. Воспоминания, письма / В. С. Макаренко. – Marburg, 1985; XIII, 201 с. (Opuscula Makarenkiana. Nr.3).

Скорочена версія цього матеріалу: Макаренко В. С. Мой брат Антон Семенович. Воспоминания, письма / Макаренко В. С. // Советская педагогика. – 1991. – №6. – С. 99–112; №7. – С. 91–104. – Режим доступа: <http://www.makarenko.edu.ru/files/vkni-ga.doc>.

10. Свидетельства искренней дружбы: Воспоминания К. С. Кононенко о А. С. Макаренко / [издатели: Г. Хиллиг, В. Марочко]. – Марбург, 1997; XXX, 102 с. (Opuscula Makarenkiana, Nr.20).

11. "Ты научила меня плакать..." Переписка А. С. Макаренко с женой (1927–1929): в 2-х тт. – т.1. – Москва, 1994. – 215 с.; т.2. – Москва, 1995. – 291 с. (Серия "Неизвестный Макаренко").

12. Хиллиг Г. "В Викарсдорфе нет, по крайней мере, ни царя, ни Бога, ни казармы..." Два неизвестных свидетельства из Украины о свободной школьной общине (1924–1925 гг.) / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2006. – № 1 (65). – С. 44–48.

13. Хиллиг Г. А. С. Макаренко и Большевская коммуна / Г. Хиллиг // Постметодика. – 1999. – № 1. – С.49–56; № 2. – С.33–43.

14. Хиллиг Г. А. С. Макаренко и В. А. Балицкий. Два соратника на службе украинского ГПУ / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2005. – № 6 (64). – С. 40–43.

15. Хиллиг Г. Возвращаясь к теме: А. С. Макаренко и Большевская трудовая ком-

муна / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2006. – № 5. – С.44–55.

16. Хиллиг Г. Григорий Ващенко и Антон Макаренко. Взаимоотношения двух полтавских педагогов / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2000. – № 1–2. – С. 49–56, 33–43.

17. Хиллиг Г. Двенадцать мгновений судьбы. Малоизвестные страницы жизни и деятельности А. С. Макаренко (июнь-октябрь 1936 г.) / Г. Хиллиг // Постметодика. – 1999. – № 1. – С.14–31.

18. Хиллиг Г. Колония им. М. Горького – лаборатория и сцена Макаренко-воспитателя / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2003. – № 2. – С.4–26.

19. Хиллиг Г. Лиха беда начало: марбургские размышления в связи с полтавской макаренковедческой публикацией / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2003. – № 1. – С.32–39.

20. Хиллиг Г. Макаренко и власть / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2005. – № 1 (59). – С.51–56.

21. Хиллиг Г. Миф о "дипломной работе" выпускника Полтавского учительского института А. С. Макаренко / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2003. – № 5–6. – С. 77–79.

22. Хиллиг Г. Москва contra Ленинград. Возвращаясь к теме: Антон Макаренко и Наталья Гирей. Часть 1. / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2010. – № 3(94). – С. 52–64.

23. Хиллиг Г. Москва contra Ленинград. Возвращаясь к теме: Антон Макаренко и Наталья Гирей. Часть 2. / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2010. – № 4(95). – С. 29–44.

24. Хиллиг Г. Нас познакомил Макаренко. Мои воспоминания о Либоре Пехе / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2003. – № 4. – С.45–46.

25. Хиллиг Г. Предисловие к статье В. Г. Бейлинсона "Макаренко и Сталин: новый взгляд. Записи бесед с очевидцами (1954–1974 гг.)" / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2010. – № 1 (92). – С.54–64.

26. Хиллиг Г. Прометей Макаренко и "главбоги" педолимпиа: Соколянский, Залужный, Попов. – Marburg, 1997; XIV, 154 с. (Opuscula Makarenkiana. Nr.20).

27. Хиллиг Г. Семь смертей А. С. Макаренко. Домыслы и факты / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2009. – № 3 (87). – С. 52–58.

28. Хиллиг Г. Это удивительно, коллега Фролов! К изданию нового собрания сочинений А. С. Макаренко / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2008. – № 1 (78). – С.40–45.

29. Hillig G. VerbläBte Gesichter, vergessene Menschen... 28 Portrats von "Freunden" und "Feinden" A. S. Makarenkos (Поблекшие лица, забытые люди... 28 портретов "друзей" и "врагов" А. С. Макаренко). – Bremen, 1999. – 295 S. (Forschungen zu Osteuropa, Bd.6).

Стаття надійшла в редакцію 20.09.2011 ■

Бібліографічний опис цієї статті:

Бондар Т. О. Видатний марбурзький макаренкознавець: нарис про Гьотца Хілліга / Т. О. Бондар // Постметодика. – 2011. – № 3(100). – С. 13–17.